

ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ LOOK TO THE PAST ЎТМИШГА НАЗАР

ЎЗБЕКИСТОНДА УМУМИЙ ОВҚАТЛАНИШ ТИЗИМИ ТАРИХИГА НАЗАР (совет даври мисолида)

Насиров Бунёд Уралович,
Жиззах Педагогика Институтини
“Ўзбекистон тарихи ва ижтимоий фанлар”
кафедраси доценти в.б,
тарих фанлари бўйича фалсафа доктори

For citation: Nasirov Bunyod. Look at the history of public catering in Uzbekistan (during soviet period). Journal look to the past. 2019, vol. 1, issue 8, pp. 71-80.

 <http://dx.doi.org/10.26739/2181-9599-2019-9-6>

Келиб тушган сана 5 июль, 2019
Эълон қилинган сана 10 сентябрь, 2019

АННОТАЦИЯ

Мақолада Ўзбекистонда XX асрнинг 20-80 йилларида умумий овқатланиш тизимининг шаклланиши, фаолияти, бу борада олиб борилган совет ҳукуматининг сиёсати, моддий-техник таъминот, муаммолар ҳамда аҳолининг бу борада эҳтиёжи масалалари ёритилган.

Совет ҳокимияти йилларида умумий овқатланиш тизимининг янги йўналишлари шаклланди. Республикада XX асрнинг 60-70 йилларида умумий овқатланиш тизимини ривожлантириш борасида бир қатор чора-тадбирлар амалга оширилди. Жойларда янги объектлар фойдаланишга топширилиб, моддий-техник базани мустаҳкамлашга эътибор берилди. Бироқ, бир қатор ўқув юртларида ва ташкилотлардаги ошхоналарнинг санитария ҳолати талабларга жавоб бермаган, етарли даражада ўриндиқлар билан таъминланмаган ва асосийси фаолияти учун зарурий шароитлар яратилмаган эди.

Калит сўзлар: умумий овқатланиш тизими, ошхона, меъёр, институт, мактаб, корхона, Иттифоқ республикалари.

**ВЗГЛЯД НА ИСТОРИЮ ОБЩЕСТВЕННОГО ПИТАНИЯ
В УЗБЕКИСТАНЕ
(в период советской эпохи)**

Насыров Бунёд Уралович,
И.о.доцент кафедры Истории
Узбекистана и общественных наук ДжизПИ.

АННОТАЦИЯ

В статье освещена деятельность системы общественного питания в Узбекистане в 20-80 годах XX века. В том числе формирование и проводимые мероприятия советской власти по укреплению системы, материально-технического обеспечения, проблемы и потребности населения в данной сфере.

В советское время сформировались новые направления в системе общественного питания. В республике в 60-70-е годы XX-го века были предприняты ряды меры по развитию системы общественного питания. Новые объекты были введены в эксплуатацию в помещениях с упором на укрепление материально-технической базы. Однако, санитарные условия в столовых ряда учебных заведений и организациях были неадекватными, не подходящими для размещения их мест, и не были созданы необходимые условия для их работы.

Ключевые слова: система общественного питания, столовая, норма, институт, школа, предприятия, Союзные республики.

**LOOK AT THE HISTORY OF PUBLIC CATERING IN
UZBEKISTAN (during soviet period)**

Nasirov Bunyod,
Associate Professor of the Department
of History of Uzbekistan and Social Sciences JizPI.

ANNOTATION

The article describes the functions of the public catering system in Uzbekistan in 20-80s of 20th century, the policy of the Soviet government in this area, technical support, problems and the needs of the population.

During the Soviet era new trends in the system of public catering were formed. In 60-70s of the 20 century a number of reformations were held in the Republic of Uzbekistan to develop the system of public catering. New building were given by Soviet government, and focused on strengthening materials and technical basis. But, the sanitary conditions of the cafeterias in a number of educational establishments were not adequately maintained, seats were not provided and essential conditions were not created.

Key words: general catering system, cafeteria, measure, school, institute, enterprises, Union Republic.

Юртимизда умумий овқатланиш муассасалари узоқ тарихга эга бўлиб, бугунги кунда улар хизмат кўрсатиш йўналишлари бўйича бир неча турга бўлинади. Қадимдан аҳоли кўп ташриф буюрадиган чойхоналар работлар, бозор, гузарлар ва маҳаллалардаги хушманзара жойларда барпо этилган. XIX аср охирига келиб Россия империяси Ўрта Осиёни босиб олганидан кейин “Ривьера”, “Париж”, “Шимол” (Самарқанд), “Регина”, “Буффа”, “Анона” (Тошкент) каби ресторанларда фақат юқори табақа вакилларига хизмат кўрсатилган [1].

Кейинчалик совет ҳокимияти ўз гоёларини аҳолига сингдиришда улар учун узоқ даврдан буён анъанавий бўлган чойхоналардан усталлик билан фойдаланишга ҳаракат қилган. Уларда турли мавзуларда маърузалар ўтказиш, газета ва журналларни ўқиш ишлари кенг кўламда олиб борилган [2,180].

Айтиш лозимки, совет ҳокимияти умумий овқатланиш муассасаларидан молиявий фойда кўришга ҳаракат қилган. Хусусан, 1924 йилда Тошкент “янги” шаҳар совети шаҳардаги барча ресторанлар, ошхоналар ва тамаддихоналар кечаси 23.00 дан кейин ташриф буюрадиган кишилар ҳисобига 2 лик марка ёпиштириш ҳақида буйруқ берилган [3,151].

1940-1943 йилларда Ўзбекистонда аҳолига умумий овқатланиш тизими бўйича хизматлар кўплаб идора ва ташкилотлар томонидан амалга оширилди. Жумладан, ҳарбий савдо, Ўзмахсуссавдо, темир йўл буфет, дарё флоти, матлубот уюшмаси ва бошқа идоралар фаолият олиб борди [4].

Ўзбекистонда 1940 йилда 10.000 нафар аҳолига 4 та овқатланиш муассасалари тўғри келган бўлса, бу кўрсаткич Грузияда -5 тани, Озарбайжонда -7, Латвияда-5, Эстонияда-5 тага тўғри келган [5,152].

Бу даврда, қатор ташкилотлардаги умумий овқатланиш муассасаларининг моддий-техник базасини мустаҳкамлаш, уларни керакли маҳсулотлар билан таъминлашда ҳам камчиликлар кўзга ташланар эди.

Хусусан, 1942 йил Самарқанд шаҳар ҳудудида жойлашган Ўзбекистон Қишлоқ хўжалик институти, Москва Зоотехниклик институти, Москва Режалаштириш институти ва К.А.Тимирязев номидаги Москва Қишлоқ хўжалиги Академияси талабалари учун (1400 нафар) хизмат кўрсатаётган марказлашган ошхона керакли маҳсулотлар билан таъминотидаги узилишлар оқибатида керакли маҳсулотларни бозорлардан сотиб олишган, бу ўз навбатида таом нархининг жуда қимматлашувиغا олиб келган [6]. Умумий овқатланиш трестига[7] қарашли бўлган ошхона ва ресторанлар фаолияти Самарқанд шаҳар кенгаши депутатлари томонидан кўздан кечирилганда, уларни озиқ-овқат маҳсулотлари билан ёмон даражада таъминланганлиги, мижозларга хизмат кўрсатишда тарелка, қошиқ, пичоқ каби ошхона анжомлари етишмаслиги, ошхоналар фаолиятига оид кўплаб шикоятлар мавжудлиги, мижозларни таомларни узоқ вақт кутиб қолиши, хизмат кўрсатувчиларни кўполлиги ҳамда ошхоналар санитария ҳолати мутлақо талабига жавоб бермаслиги каби салбий ҳолатлар аниқлаган[8]. Энг ачинарлиси, кўплаб ошхоналарда қошиқни йўқлиги натижасида мижозлар таомларни кўлларида тановвул қилаётганликлари маълум бўлган[9].

1966 йил бошида республикадаги умумий овқатланиш корхоналаридаги ўриндиқлар сони 270 мингтани ташкил қилар эди. 1967 йилда ўриндиқлар сони 14,5 мингтага ошди, саноат корхоналарида умумий овқатланиш корхоналари 4000 ўринга, ўқув юртларида 1,7 мингга, умум шаҳар тизимида 4,1 минг ўринга ўсиш кузатилди. Ўтган даврда Тошкент шаҳридаги трактор йиғув заводи қошида 280 ўринли, электрон техника заводида 100 ўринли ошхоналар очилди, шунингдек 270 ўринли “Россия” ресторани, 650 ўринли “Гулистон” ресторани, Фарғонада 140 ўринли “Баҳор” ресторани, Самарқандда 100 ўринли “Светлана” кафеси ҳамда бир қатор ўқув юртларида ошхоналар ташкил этилди. Аммо, Тошкент, Андижон, Наманган, Хоразм ва бошқа айрим вилоятлардаги шаҳарларда ўтган йиллар мобайнида уй-жой қурилишига оид 5 фоизли ажратилган маблағ чегирмаси асосида умумий овқатланиш корхоналари очилмаган [10].

Шу йил Тошкент шаҳрида бўлиб ўтган зилзила республиканинг ижтимоий-сиёсий ҳаётига катта таъсир кўрсатган. Шаҳарнинг бир қанча аҳоли истиқомат қиладиган ҳудудлари вайронага айланди. Зилзила оқибатида 4 та 440 ўринли умумий овқатланиш корхонаси ҳамда 3260 ўринли 31 та корхонаси жиддий таъмирлаб ҳолатга келган [11].

Андижон шаҳрида 1967 йилда ошхона, ресторан, кафе ва бошқа овқатланиш муассасаларини кенгайтириш режаси 32 фоизга бажарилган. Вилоятдаги қатор саноат корхоналарида, ўқув юртларда ошхоналар узоқ вақт ташкил этилмаган эди. Шунингдек, умумий овқат-

ланиш муассасаларида таомларнинг тури кам бўлиб, кўплаб муассасаларда таомларнинг сифати паст даражада бўлган [12].

Бу даврда йирик корхона ва ташкилотлардаги ошхоналар қурилиши ҳам узоқ вақт давом этиши ҳолатлари кузатилган. Жумладан, Тошкентдаги “Подъёмник”, “Ташкабель” ва “СТО” заводларида ошхона қурилиши 1964-1966 йилларда бошланиб, бир неча йил давом этган [13]. Бундан ташқари, янги барпо этилаётган биноларнинг биринчи қаватларида кафе, қандолатчилик дўконлари ва бошқа савдо муассасаларига жой ажратиш мутлақо етарли бўлмаган. Бунинг оқибатида, республикадаги шаҳарларда очиқ турдаги умумий овқатланиш муассасалари ҳаддан зиёд кам миқдорда бўлган, умумий миқдор ҳисобида 37 фоиз Ўзбекистонда бундай очиқ муассасаларга 1000 кишига 13 ўриндиқ тўғри келган. Очиқ турдаги овқатланиш муассасалари Андижон, Самарқанд, Бухоро шаҳарларида 1000 кишига 12 тагача ўрин тўғри келган [14].

Ўша даврда умумий овқатланиш корхоналарида 1000 нафар аҳолига совет давлатида -34 та ўрин тўғри келган бўлса, бу кўрсаткич Украинада -34,5 тани, Ўзбекистонда эса атиги-27 та ўринга тўғри келган эди [15,57].

1970 йилда Тошкент шаҳрида - 160 ўринли “Зангори гумбаз” овқатланиш муассасаси, 200 ўринли “Лаззат” кафеси, Чкалов заводи қошида 500 ўринли ошхона, спорт саройи қошида 200 ўринли кафе, Фарғона шаҳрида- Механика заводи қошида 100 ўринли ошхона, пединститут қошида 250 ўринли “Ёшлик” кафеси, 100 ўринли “Шарқ” кафеси ҳамда Самарқанд шаҳрида- 200 ўринли “Лаззат” кафеси, чинни заводда 120 ўринли ошхонаси фойдаланишга топширилди [16].

Ушбу йилларда тадқиқотчи Р.Х.Шодиев томонидан умумий овқатланиш тизимининг фаолияти бўйича ўтказилган сўровда, респондентларнинг 48,1 фоизи умумий овқатланиш тизимидан ҳар куни фойдаланишларини, 15,5 фоизи алоҳида ҳолларда, 7 фоизи умуман фойдаланмасликларини, 11,2 фоизи эса ошхона, кафе ва ресторанлар хизматидан дам олиш кунлари фойдаланишларини маълум қилишган.

Шунингдек, ушбу тадқиқотда 24 фоизи иштирок этганлар ўз ташкилотларидаги ошхоналарда эмас, балки очиқ турдаги ошхоналардан фойдаланишларини, иш жойи ва яшаш жойидаги ошхоналардан фойдаланмасликлари сабаби сўралганда 64 фоизи сўровда қатнашганлар таомларнинг сифати пастлиги ҳамда қимматлигини баён этишган.

Бундан ташқари, яқин атрофдаги ошхонага пиёда боришга қанча вақт кетиши бўйича, сўров қилинган кишиларнинг 78 фоизи - 10 минутгача; 12,6 фоизи - 15 минутгача; 9,1 фоизи 15 минутдан ортиқ вақт кетишини маълум қилишган (асосан очиқ турдаги ошхона ва кафе-лардан фойдаланувчилар) [17,144-145].

Жиззах вилоятида эса 1977 йил вилоятдаги саноат корхоналаридаги умумий овқатланиш муассасаларида 1000 нафар максималъ сменадаги ходимларга -160 та ўрин тўғри келган (меъёр бўйича 250 ўрин, давлат савдоси тизимида ўртача -180 ўрин) бўлса, ўқув юртларида 1000 нафар талабага 80 ўрин (меъёр бўйича 180, давлат савдоси тизимида ўртача 120 ўрин), умум таълим мактабларида 1000 нафар ўқувчига 50 ўринни (меъёр бўйича 250, давлат савдоси тизимида ўртача 78 ўрин) ташкил қилган [18].

1980 йилда Тошкент, Фарғона, Самарқанд, Қўқон ва Андижон шаҳарларида янги замонавий лойиҳадаги ошхоналар фойдаланишга топширилган. Олий ва ўрта махсус ўқув юртларида ошхоналарни ташкил этилмаганлиги натижасида талабалар ўқув юрти ҳудудидан ташқарида бўлган жамоат ошхоналарида нисбатан қиммат нархларга овқатланишга мажбур бўлишган. Шунингдек, кўплаб ўқув юртларидаги мавжуд ошхоналарда санитария ва гигиена қоидаларига риоя этилмаслиги, биноларни фаолият юритиши учун ноқулайлиги, яъни ошхонага мўлжалланмаганлиги аниқланган. Бактериологик текширувлар натижасида Андижон шаҳридаги 9 та талабалар ошхонасида, Самарқанд, Қўқон, Фарғона ва Тошкент шаҳарларида ўқув юртлари ошхонасида ошқозон-ичак таёқчасимон микроблари борлиги маълум бўлган [19].

1980 йилларни иккинчи ярмида республикадаги кўплаб умумий овқатланиш муассасалари ўз фаолиятларида янги хизмат кўрсатиш турларини йўлга қўйдилар. Биргина Самарқанд шаҳри мисолида, 2 та гриль-бар, бутербродхона, қуймоқхона, қандолатчилик-кафеси, 10 та пончик пиширувчи автомат (ёғда кўпчиб пишадиган кулча), қиш мавсумига мўлжалланган 3 та музқаймоқ кафеси ҳамда Катта кўрғонда 2 та тайёр массалиқлар магзини ташкил этилган. [20]. Самарқанд шаҳридаги олий (18208 нафар талаба) ва ўрта-махсус (7107 нафар ўқувчи) ўқув юртларига 3689 ўриндиқли 44 умумий овқатланиш муассасалари хизмат кўрсатган. Яъни, ўқув юртларидаги талаба ва ўқувчилари сони 25315 нафар бўлган улар учун ошхоналардаги ўриндиқлар миқдори 3689 тани ташкил этган. Шу ўрнида қайд этиш жоизки, бу кўрсаткични Кооператив институт мисолида кўрадиган бўлсак, талабаларнинг ошхона хизматидан фойдаланганлик даражаси -50 фоиз, Политехника институтида -45 фоиз, Тиббиёт институтида -52 фоиз, ва Индустириал техникумда -60 фоиз бўлган. Политехника ва Педагогика институтлари ҳамда Индустириал техникум ётоқхоналарида умумий овқатланиш муассасалари умуман йўлга қўйилмаган [21].

XX асрнинг 80-йиллари якунида республикадаги 558 та мактабда ошхона бўлмаган. Бундан ташқари, олий ва ўрта махсус ўқув юртла-

ри, касбий техникумларга жами 30 минг атрофида ўринли ошхоналар керак бўлган. Шунингдек, 970 дан ортиқ ишлаб чиқариш корхоналарида ошхона ва буфетлар йўлга қўйилмаган [22].

Умумий овқатланиш муассасаларида ишнинг сифати ва хизмат кўрсатиш даражаси бевосита малакали мутахассисларга боғлиқ. Корхоналарида ишлаётган ходимларга ишлаш ва яшаш учун етарли шарт-шароитлар яратилмаслиги, меҳнат таътиллари йўз вақтида берилмаслиги, иш вақтини меъёрига амал қилмаслик ҳамда шу каби қатор сабаблар натижасида кадрлар қўнимсизлиги катта кўрсаткичларни ташкил қилар эди. Масалан, 1985 йилларда Фарғона вилоят ижроия қўмитаси умумий овқатланиш бошқармаси томонидан кадрлар билан ишлаш масаласида қатор ишлар амалга оширилди. Мураббийларга 520 нафар ёш ходимлар бириктирилган эди. Ушбу ишлар натижасида соҳада кадрлар қўнимсизлиги нисбатан камайди. 1982, 1983, 1984 ва 1985 йилларда кадрлар қўнимсизлиги 19,2 фоиз, 18,6 фоиз, 20,3 фоиз ва 15,8 фоиз бўлган бўлса, бу кўрсаткич 1986 йил 1 январ ҳолатига 15,9 фоизни ташкил этди [23].

1985 йил Хўжайли умумий овқатланиш комбинатида жами 46 нафар раҳбардан фақат 10 нафари (21,7 фоизи) ёшлар бўлган. Магазин ва ошхона директорларининг қарийб 40 фоизи махсус маълумотга эга бўлмаган. Баъзан, ошхона мудирини ёки қандолат цеҳини раҳбарлигида мутахассислиги ўқитувчи бўлганлар ишлагани аниқланган [24].

Таъкилаш лозимки, совет ҳукумати томонидан маиший хизмат муассасалари орқали социалистик турмуш тарзини сингдириш барча йўналишларда самарали чиқмаган. Ушбу даврда “Социалистик” турмуш масаласи кўплаб олимлар ва тадқиқотчилар томонидан кенг ёритилган. Уни барпо этишда долзарб омилларга шарҳ берилди. Шунингдек, совет ҳукуматида олимлар томонидан “Советча турмуш тарзи” ҳамда “Социалистик турмуш тарзи” сўзлари синоним сифатида ишлатилган [25]. Б а т з и да соҳада олиб борилган янги ўзгаришлар керакли самара бермаган. Жумладан, 1960 йилларда совет ҳукумати томонидан мамлакат узра аҳоли орасида спиртли ичимликларни истеъмол қилишларини олдини олиш мақсадида кўплаб пивоходалар ёпилган. Аммо, 1963 йиллардан бошлаб қатор ресторанлар қошида спиртли ичимликлар сотадиган барлар ташкил этилган. Пиво барларида кишилар турли газета ва журналларни ўқишини йўлга қўйилишига эътибор қаратилган. Бироқ бундай барларда одатий ичкилик ичиш муҳити мавжуд бўлган [26,186].

Умумий овқатланиш корхоналари фаолиятида маҳаллий аҳолининг кадриятларига зид ҳаракат амалга оширилган. Яъни, халқимизнинг қадимий тарихи билан боғлиқ кадриятларидан бири Наврўз байрами кунларида республикадаги барча савдо ва умумий овқатланиш корхо-

наларида Наврўз байрами тимсолини англатувчи таомларни сотиб олиши, тайёрлаш ҳамда аҳолига сотиши таъқиқланган [27].

Совет ҳукумати томонидан соҳани ривожлантиришда Ўрта Осиё халқлари, биринчи навбатда туб миллат аҳолиси эҳтиёжлари инобатга олинмади. Буни, хусусан шундан билса бўладики, Ўзбекистон аҳолисининг ижтимоий-маданий эҳтиёжларига давлат бюджетидан ажратилган маблағларнинг салмоғи ортиб бориш ўрнига доимий равишда қисқартирилиб борилди [28, 11-12].

1970-1980 йилларда республика аҳолисининг уй-жой, озиқ-овқат, ижтимоий-маданий иншоотлар билан таъминланиш даражаси пастлиги, Ўзбекистонда демографик вазият шундоқ ҳам мураккаб бўлиб турган бир вақтда бу ўлкага бошқа минтақалардан аҳолининг “зўрлик” билан кўплаб кўчиб келиши туб аҳолини уй-жой, озиқ-овқат ва саноат моллари, тиббий ва маиший хизмат, болалар боғчаси ва яслилар билан таъминлашнинг янада ёмонлашувига, республика ижтимоий-иқтисодий вазият ҳамда миллатлараро муносабатларнинг янада кескинлашувига олиб келди [29,106].

Иттифоқ маркази томонидан ижтимоий сиёсатнинг “қолдиқ принципи” қўлланиши оқибатида, Ўзбекистон ва Марказий Осиёда аҳоли яшаш даражаси ва сифати бўйича барча ўн йилликларда бошқа Иттифоқ республикаларидан сезиларли равишда орқада бўлди [30, 4-5].

Бу каби ҳолатлар ўз ўрнида, ўша даврда аҳолининг республикадаги даврий матбуотга мурожаат этишларида ҳам кўзга ташланади. Чунончи, 1990 йилни Қашқадарё вилояти, Яккабоғ тумани, “Будённый” хўжалиги, 5-бўлими аҳолиси чойхона, нонвойхона ҳаммом, клуб йўқлигидан қийналаётганлигини маълум қилса[31], Фарғона вилояти, Риштон тумани, Бўтқа қишлоғи аҳолиси қишлоқда чойхона, ювиниш учун ҳаммом ва кинотеатр йўқлигини қайд этган [32].

Айтиш мумкинки, совет ҳукумати йилларида аҳоли турар жойларида умумий овқатланиш муассасаларини барпо этиш, уларнинг моддий-техник базасини мустаҳкамлаш бўйича бир мунча ишлар амалга оширилган. Бироқ, йиллар мобайнида кўплаб йирик ташкилотлар, ўқув юртлари ва қишлоқ худудларида умумий овқатланиш муассасаларини барпо этиш, ривожлантириш ҳамда мавжуд муаммоларини ҳал этишга етарли эътибор қаратилмаган.

Хулоса тариқасида қайд этадиган бўлсак, совет даврида умумий овқатланиш муассасаларини ривожлантиришда бир қанча асосий омилларга етарли эътибор қаратилмагани йиллар мобайнида соҳа фаолиятига ўз таъсирини ўтказиб келган. Улар сирасига қуйидагиларни мисол қилсак бўлади:

- республикадаги кўпгина хўжаликларда умумий овқатланиш муассасаларини барпо этиш масаласи узоқ йилларга чўзилган;
- ижтимоий-маиший муассасаларни барпо этишга оид режаларда аҳолининг сони, туғилиши ҳамда кўчиб келиши каби ҳолатларга етарли эътибор қаратилмаган;
- қатор йирик корхона ва ўқув юртларидаги ошхоналарда овқатланиш учун ўриндиқлар ва жиҳозлар етишмаган;
- ўз ўрнида, мавжуд кўпгина умумий овқатланиш муассасаларида таомларнинг тайёрланиши, санитария-гигиена қоидаларига риоя этилиш ҳолати ва нархи аҳолининг талаб-истакларига тўғри келмаган;
- тизимда кадрлар танлай ва тайёрлаш бўйича ишларни тўғри йўлга қўйилмагани оқибатида, баъзи умумий овқатланиш муассасаларида соҳа бўйича мутахассис бўлмаган кишилар меҳнат қилган;
- ходимларга меҳнат шароити ва ижтимоий муҳофаза яратилмаганлиги оқибатида бир қанча муассасаларда кадрлар қўнимсизлиги юқори кўрсаткичларда бўлган;
- умумий овқатланиш муассасалари фаолиятида маҳаллий аҳолининг миллий қадриятларга оид бўлган таомларни тайёрлашни чеклаш ҳолати кузатилган;
- аксарият маҳаллий аҳолининг азалдан кундалик нонушта, тушлик ёки кечки овқатни ҳам ўз оила аъзолари билан тановвул қилиш каби одати уларнинг умумий овқатланиш муассасаларига ташрифида сезиларли аҳамият касб этган.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Ўзбекистон миллий энциклопедияси. 9-жилд. – Тошкент: “Ўзбекистон миллий энциклопедияси” Давлат илмий нашриёти, 2005. (Электрон шакли)
2. Бешимов Р. Победа культурной революции в кишлаках Узбекистана (1933-1941 года) По материалам Бухарской и Самаркандской областей. дисс... канд. ист. наук –Ташкент, 1963. – С. 180.
3. Шодмонова С. Ўзбекистон шаҳарларидан трансформация жараёнлари (1917-1941 йиллар). –Тошкент: Adabiyot uchqunlari, 2015. – Б.151.
4. ЎЗР МДА, Р.91- фонд, 11-рўйхат, 10-иш, рақамсиз варақ.
5. Шодмонова С. Ўзбекистон шаҳарларидан трансформация жараёнлари (1917-1941 йиллар). –Тошкент: Adabiyot uchqunlari, 2015. –Б.152.
6. СВДА (Самарқанд вилоят давлат архиви), 1647-фонд, 1-рўйхат, 19-иш, 38 - варақ.

7. Таркибида Самарқанд шаҳри бўйича 2 та ресторан, 19 та ёпиқ ва 3 та очик турдаги ошхона, 10 та тамаддихона, 36 та мактаб ошхонаси ҳамда 31 та муассасалар ошхонаси бўлган.

8. СВДА, 1647-фонд, 1-рўйхат, 997-иш, 11-13-варақлар.

9. СВДА, 1647-фонд, 1-рўйхат, 997-иш, 13-14-варақлар.

10. ЎзР МДА, Р.91-фонд, 11-рўйхат, 298-иш, 1- варақ.

11. ЎзР МДА, Р.91-фонд, 11-рўйхат, 97-иш, 1- варақ.

12. ЎзР МДА, Р.91-фонд, 11-рўйхат, 298-иш, 25-варақ.

13. ЎзР МДА, Р.91-фонд, 11-рўйхат, 427-иш, 4-варақ.

14. ЎзР МДА, Р.91-фонд, 11-рўйхат, 427-иш, 70- варақ.

15. Шадиев Р.Х. Сфера обслуживания и уровень жизни населения. — Ташкент:Узбекистан, 1974. — С.57.

16. ЎзР МДА, Р.91-фонд, 11-рўйхат, 671- иш, 25- варақ.

17. Шадиев Р.Х. Сфера обслуживания и уровень жизни населения. — Ташкент:Узбекистан, 1974. — С.144-145.

18. ЎзР МДА, Р.91-фонд, 11-рўйхат, 1407-иш, 13- варақ.

19. ЎзР МДА, Р.91-фонд, 11-рўйхат, 1576-иш, 170-171- варақлар.

20. СВДА, 26- фонд, 1-рўйхат,5423-иш, 62 - варақ.

21. ЎзР МДА, Р.91-фонд, 11-рўйхат, 2531-иш, 81- варақ.

22. ЎзР МДА, Р.91-фонд, 11-рўйхат, 2531-иш, 16 - варақ.

23. ЎзР МДА, Р.91- фонд, 11-рўйхат, 2221-иш, 111 ва 171-варақлар.

24. ЎзР МДА, Р.91- фонд, 11-рўйхат, 2195-иш, 295 - варақ.

25. Бухтий В.В. Пропаганда социалистического образа жизни в печати (на материалах центральных газет 1976-1983 гг.) Автореф. дисс. канд. филолог.наук —Москва, 1984.(Электрон. ресурс: www.dissercat.com)

26. Орлов И.Б. Советская повседневность исторический и социологический аспекты становления. —Москва: Изд. дом Государственного университета-Высшей школы экономики. — С.186.

27. ЎзР МДА, Р.91-фонд, 11-рўйхат, 2196-иш, 131-135- варақлар.

28. Бобожонова Д. Ўзбекистонда ижтимоий-иқтисодий муносабатлар (70-80 йиллар мисолида). —Тошкент: Шарқ, 1999. — Б. 11-12.

29. Бобожонова Д. Кўрсатилган адабиёт. — Б. 106.

30. Муртазаева Р. Толерантность как интегрирующий фактор в многонациональном Узбекистане. —Ташкент: Узбекистан, 2010. — С. 4-5.

31. ЎзРМДА, Р-2806-фонд, 1-рўйхат, 168-иш, 88- варақ.

32. ЎзРМДА, Р-2806-фонд, 1-рўйхат, 168-иш, 84-89-варақлар.